

Можливості і перспективні заходи стимулювання розвитку потенціалу зеленої енергетики у територіальних громадах України

Капраль А.Р.¹, Капраль О.Р.², Капраль Ю.Р.³, Мельниченко І.В.⁴

Опубліковано	Секція	УДК
03.05.2024	Економіка	336.2:332.1:351

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11108322>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Процес «децентралізації» владних повноважень та фінансів від державної влади до об'єднаних територіальних громад (ОТГ) дозволив диверсифікувати податкові надходження до відповідних бюджетів ОТГ та розширив можливості для фінансування розвитку громади. У дослідженні розглянуто зміну податкових надходжень місцевих бюджетів, що сформувались згідно із законом та перспективним планом формування територій громад. В роботі подані недоліки існуючої системи адміністрування ПДФО при сплаті податків від власників домашніх сонячних електростанцій (дСЕС).

Об'єкт дослідження – організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку зеленої енергетики України в об'єднаних територіальних громадах.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають із приводу генерації, транспортування, розподілу, оподаткування та споживання відновлювальних енергетичних ресурсів.

Обґрунтовано теоретичні основи управління та еколого-економічні детермінанти розвитку відновлювальної енергетики. Розроблено комплекс стратегій для ОТГ в контексті розбудови «зеленої» енергетики в умовах кліматично-ресурсних флуктуацій та необхідності забезпечення енергетичної безпеки національної економіки в умовах воєнного стану. Розроблено теоретичні основи поєднання механізму стимулювання впровадження «зеленого» тарифу домогосподарствами та пільгового підходу до власників домашніх СЕС в частині застосування оподаткування по сплаті земельного податку.

Наукова новизна статті полягає в дослідженні поєднання різних форм та методів економічного стимулювання, що використовуються в сучасних умовах з метою їх впровадження і практичного застосування в моделях інвестування у розвиток зеленої

¹ аспірант кафедри екологічної економіки та бізнесу, НЛТУ, Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4399-3666>

² к.е.н., ст. викладач, НУ «Львівська Політехніка», Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9636-0518>

³ к.т.н., доцент кафедри ТМТС НЛТУ, Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4313-4717>

⁴ аспірант кафедри екологічної економіки та бізнесу, НЛТУ, Львів, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6470-2896>

енергетики приватних домогосподарств ОТГ з метою досягнення цілей сталого розвитку.

Ключові слова: місцеві бюджети, місцеві податки, податок на доходи фізичних осіб, об'єднана територіальна громада, економічний розвиток, енергетика, домашня сонячна електростанція, «зелений» тариф, дохід, земельний податок.

Possibilities and prospective measures to stimulate the development of green energy potential in territorial communities of Ukraine

Annotation. The process of "decentralization" of power and finances from the state government to the United Territorial Communities (UTCs) has led to the diversification of tax revenues to the respective budgets of the UTCs and expanded opportunities for financing community development. The research examines the change in tax revenues of local budgets, which were formed in accordance with the law and the perspective plan for forming community territories. The work presents the shortcomings of the existing personal income tax administration system when paying taxes from the owners of home solar power plants (dSES).

The object of the research is the organizational and economic mechanisms of stimulating the development of green energy in Ukraine in united territorial communities.

The subject of the study is the economic relations arising from the generation, transportation, distribution, taxation and consumption of renewable energy resources.

The theoretical foundations of management and ecological and economic determinants of renewable energy development are substantiated. A set of strategies for UTCs has been developed in the context of developing "green" energy in climatic and resource fluctuations and the need to ensure the national economy's energy security in martial law conditions. The theoretical foundations of the combination of the mechanism of stimulating the introduction of the "green" tariff by households and the preferential approach to the owners of domestic SES in terms of applying taxation for the payment of land tax have been developed.

The scientific novelty of the article consists in the study of the combination of various forms and methods of economic stimulation used in modern conditions with the aim of their implementation and practical application in models of investing in the development of green energy of private households of the UTC to achieve the goals of sustainable development.

Keywords: local budgets, local taxes, personal income tax, united territorial community, economic development, energy, home solar power plant, "green" tariff, income, land tax.

Вступ

Реформа децентралізації в Україні дала поштовх до формування шляхом збільшення територіальних громад дієздатного найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування. Процес децентралізації створює додаткові ресурси для врегулювання поточних загальнонаціональних проблем (прояви погіршення еколого-економічної ситуації, фінансової кризи, соціально-економічної напруженості) через реорганізацію системи наповнення місцевих бюджетів на основі поширення механізму створення добровільних об'єднань територіальних громад. Розширення повноважень ОТГ дозволило не тільки збільшити ресурсну та фінансову базу, а й розширити інструментарій забезпечення економічного розвитку шляхом створення привабливості для інвестування домогосподарствами у відновлювані джерела енергетики. На теперішній час, енергетика України, як і всього світу, притримується шляху декарбонізації, розвитку і розповсюдження енергозберігаючих технологій, та відновлювальних джерел енергії.

Основним завданням керівництва країни на найвищому рівні та об'єднаних територіальних громад на низинному рівні є забезпечити сприятливі умови та

інвестиційну привабливість задля розширення виробництва та користування сонячними електростанціями методом гнучкого оподаткування домогосподарств-інвесторів.

Мета дослідження полягає у виявленні нових можливостей формування власних доходів об'єднаних територіальних громад на основі аналізу джерел податкових надходжень та наявних у сільських, селищних, міських радах та радах об'єднаних територіальних громад, у межах їх повноважень, можливостей прийняття рішення про встановлення місцевих податків та зборів, зокрема плати за землю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснивши аналіз наукових праць, тематика яких пов'язана з відновлювальними джерелами енергії, а також їх використання і оподаткування, доцільно виділити праці вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Артюха О.В., Уніят Л.М., Остринського В.О., Чалої Н.Д.

Результати

У 2019 році Україна увійшла у ТОП-10 країн світу за темпами розвитку відновлюваної енергетики, а у 2020 році — у ТОП-5 європейських країн за темпами розвитку сонячної енергетики [1]. За даними НКРЕКП, станом на кінець третього кварталу 2022 року встановлена потужність сектору відновлюваної енергетики України з сонячними установками для приватних домогосподарств (дСЕС) досягла 1385 МВт. У вересні 2022 року кількість сонячних установок приватних домогосподарств сягнула 51 414 одиниць [2]. Згідно даних Української вітрової організації на початок 2022 року частка малих та середніх СЕС становить 52% від загального об'єму ринку генерації сонячної енергії та невпинно збільшується [3].

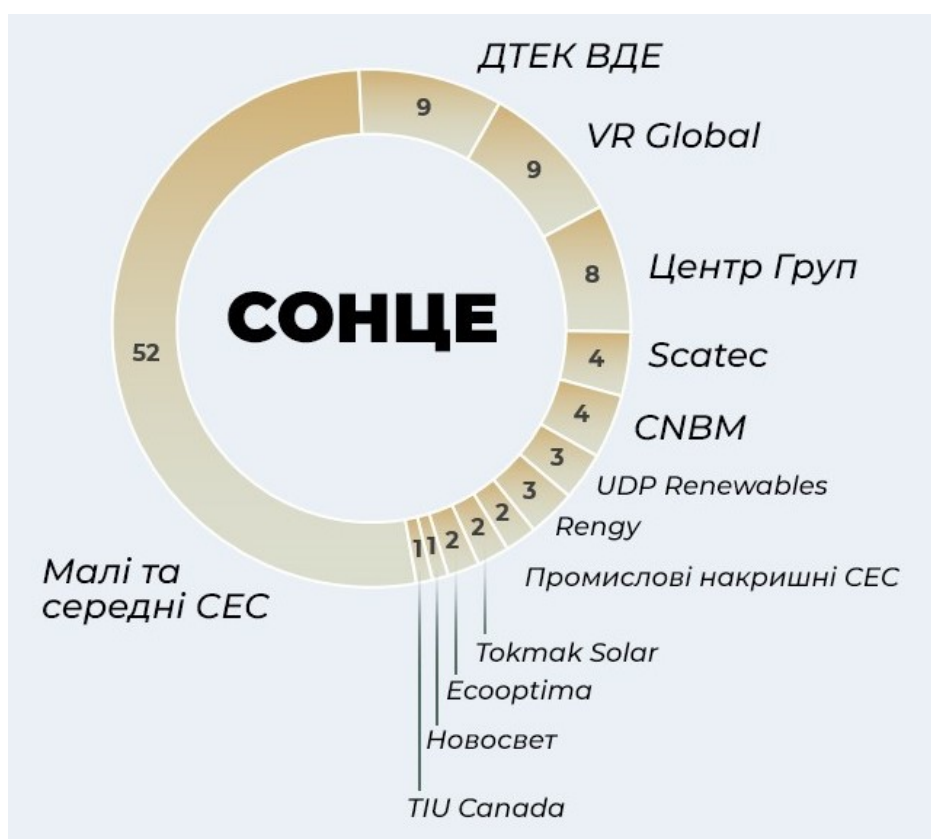

Рис.1. Ринок виробництва електроенергії України з відновлюваних джерел в розрізі гравців ринку до 2022 року

Джерело:[3]

Стратегічною метою у сфері енергетики в Україні визначено забезпечення в кінцевому енергоспоживанні до 2020 року 11% ВДЕ [4], а у первинному енергопостачанні до 2035 року – 25% ВДЕ [5], механізми державного управління цією галуззю спрямовано на стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії. Основними інструментами державної політики стимулювання розвитку українського сектору ВДЕ є встановлення «зеленого» тарифу на електричну енергію, вироблену з альтернативних джерел, та заохочувального тарифу на теплову енергію з ВДЕ [6].

Концепція «Зеленого енергетичного переходу України» до 2050 року [7], презентована Урядом України ще у 2020 році, стверджує, що «Україні цілком під силу та економічно доцільно до 2050 року досягти 70% частки ВДЕ у виробництві електроенергії. Причому значну частину (до 15%) має складати виробництво електроенергії за рахунок дахових сонячних електростанцій в домогосподарствах та бізнесі» [1].

В Україні електрична енергія із відновлюваних джерел (ВДЕ) виробляється на сонячних електростанціях, вітроелектростанціях, геотермальних та аеротермальних установках, малих гідроелектростанціях і теплових електростанціях на енергії біомаси, припливних електростанціях, а також на біологічних станціях (енергія газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів) [8]. На рис 2. зображено структуру відновлюваних джерел енергії за їх видами в системі генерації ВДЕ України.

Рис.2. Структура відновлювальної енергетики в Україні

Джерело: згруповано авторами на основі аналізу джерела [9]

Аналізуючи структуру відновлюваної енергетики в Україні можна зробити висновок, що найбільш оптимальним та легким для реалізації пересічному громадянину, який має земельну ділянку, вільні кошти на закупівлю та встановлення необхідного обладнання є домашня сонячна електростанція (дСЕС) підключена до «зеленого» тарифу.

Усі інші джерела генерації відновлюваної енергетики потребують значних фінансових капіталовкладень, наявності земельних ділянок промислового призначення, необхідних умов на місцевості (для гідротехнічних споруд,

вітроелектростанцій, геотермальних електростанцій і т.д.), наявності джерела біомаси та відповідних біологічних установок для її переробки, необхідність отримання відповідних дозволів для будівництва і експлуатації будівель, споруд, територій, що робить встановлення і експлуатацію обладнання для генерації електричної енергії з відновлюваних джерел дорогим капіталовкладенням, яке притаманне юридичним особам (див. рис.1).

В умовах повномасштабної війни з російською федерацією, пріоритетної важливості, щодо подальшого розвитку ВДЕ набуває необхідність диверсифікації джерел постачання енергії, розосередження генеруючих потужностей та збільшення енергонезалежності домогосподарств. Будівництво та введення в експлуатацію 10 тисяч домашніх СЕС дасть можливість запобігти енергетичному терору з боку агресора та уникнути знищення генеруючих можливостей, адже одна велика електростанція є легкою мішенню, а десятки тисяч малих – важко знищити миттєво.

На цьому шляху кожен мешканець територіальної громади може долучитись до досягнення цілей сталого розвитку шляхом вигідних інвестицій у побудову домашніх сонячних електростанцій. Це дозволить не тільки забезпечити автономність домогосподарств, знизити навантаження на енергосистему а й забезпечити високу дохідність від використання «зеленого» тарифу [6].

Інвестиції у «зелений» тариф та побудова домашніх СЕС першочергово передбачає отримання інвестором-домогосподарством прибутку. Очевидно, що генерована енергія є джерелом доходів та підлягає оподаткуванню.

Варто розглянути більш детально систему оподаткування для фізичних осіб, котрі є власниками систем видобутку сонячної енергії. Зокрема, якщо розглядати власника домогосподарства, обладнаного сонячними панелями, то тут все просто. Різницю між об'ємом виробленої та спожитої енергії фізична особа передає державі через Обленерго, з яким заключено договір. Дохід розраховується шляхом добутку кількості переданих кВт на ставку зеленого тарифу. Ця сума виступає об'єктом оподаткування [10]. Виплати за «зелений» тариф нараховує та виплачує Обленерго, він же виступає і податковим агентом власника домогосподарства де встановлено дСЕС.

Фізичні особи – власники приватних СЕС потужністю до 30 кВт включно повинні сплачувати 18% податку з доходу фізичних осіб (ПДФО) та 1,5% військового збору від нарахованого місячного доходу за генеровану “зелену” енергію [11].

Фактично можна виділити 3 ключові аспекти у кругообігу доходів-витрат в системі щомісячного функціонування «зеленого» тарифу із встановленою дСЕС що відображено на рис.3:

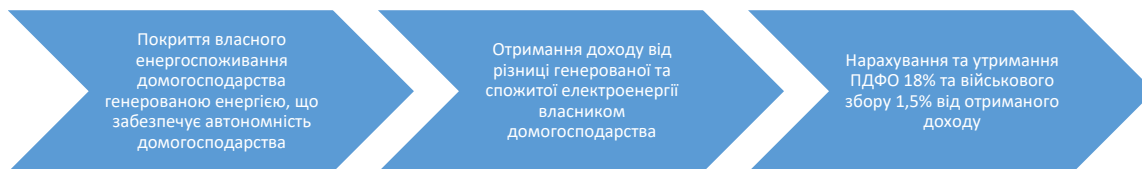

Рис 3. Структура доходів-витрат в системі функціонування «зеленого» тарифу

Джерело: власна розробка авторів

Розвиток кожної територіальної громади залежить в першу чергу від податкових надходжень, які включають як місцеві податки і збори, так і відрахування від загальнодержавних податків і зборів. При цьому сплачений мешканцями міста чи села

ПДФО — вкрай важливий для можливостей територіальної громади, бо станом на кінець 2022 року складає майже половину (49%) податкових надходжень у місцеві бюджети [12].

Перерахований платниками податок на доходи фізичних осіб розподіляється між бюджетами у таких розмірах: 21% — доходи Державного бюджету України; 15% — доходи обласних бюджетів; 64% — доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад (з 2023 року). При цьому, ПДФО сплачується там, де зареєстрована компанія-роботодавець.

Але у випадку із дСЕС все відбувається інакше, оскільки податковим агентом, що відраховує та сплачує податки від власників дСЕС, є Обленерго, з яким укладено договір, тож фактично поповнюється бюджет області. Відповідно доходи місцевих бюджетів недоотримають значні суми надходжень, де місцева влада планує стимулювати встановлення та розвиток відновлювальних джерел енергії.

Українці, у яких у володінні є земля, та постійні землекористувачі – фізичні та юридичні особи мають сплачувати за неї податок. Статтею 281 Податкового кодексу України визначено перелік осіб, що звільняються від сплати земельного податку [13]. Повноваження щодо встановлення ставки податку на земельні ділянки, нормативна грошова оцінка яких зроблена, закріплені за органами місцевого самоврядування та встановлюється в розмірі не більше 3% від їх нормативної грошової оцінки.

На думку авторів раціональним (стимулюючим) кроком з боку органів місцевого самоврядування може бути скасування або встановлення мінімальної ставки земельного податку для домогосподарств де вже встановлені, запущені і здані в експлуатацію домашні СЕС. Це дозволить стимулювати інші домогосподарства до переходу на генерацію та використання енергії з відновлюваних джерел із впровадження «зеленої» енергетики в парадигмі сталого розвитку. Такі кроки дадуть можливість виконувати найбільш пріоритетні напрямки розвитку енергетики – її екологізацію та декарбонізацію. При цьому зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів від скасування чи мінімізації сплати земельного податку буде з надлишком перекрите за рахунок додаткових надходжень у вигляді ПДФО за умови налагодження правильного адміністрування ПДФО та направлення його на потреби ОТГ, де встановлено об'єкти домашніх сонячних електростанцій. Дане питання потребує подальшого аналізу та кроків з боку держави в питанні децентралізації податкових надходжень, а з боку уповноважених осіб ОТГ - більшої ініціативи і роз'яснень власникам домоволодінь у привабливості та економічній доцільності встановлення дСЕС під «зелений» тариф.

На рис 4. запропоновано коректний процес реалізації відносин на ринку генерації, адміністрування і утримання податкових надходжень від сплати ПДФО власниками домашніх СЕС підключених до «зеленого» тарифу.

Висновки

Максимізація енергоефективності, відмова від видобування і використання викопного палива та поступовий перехід на відновлювані джерела енергії дадуть змогу зменшити викиди парникових газів, сприяти сталому розвитку економіки держави, покращити стан довкілля, а, отже, і протидіяти зміні клімату. Варто зазначити, що широке застосування моделей генерації "зеленої" енергетики та раціональне використання наявних на території територіальних громад усіх видів ресурсів в парі із збереженням довкілля та реалізацією інноваційно-інвестиційних проектів, забезпечить досягнення цілей сталого розвитку у короткостроковій перспективі.

Рис.4. Схема відносин на ринку генерації, адміністрування і утримання податкових надходжень від сплати ПДФО власниками домашніх СЕС підключених до «зеленого» тарифу

Джерело: власна розробка авторів.

На нашу думку, для стимулювання розвитку галузі домашніх сонячних електростанцій в Україні, держава може переглянути систему оподаткування домогосподарств, звільнивши їх від оплати податку за землю та доповнити відповідними правками пункт 281.1 статті 281 ПКУ, де передбачено перелік фізичних осіб, що звільняються від сплати земельного податку. ОТГ отримують можливість розвивати процес встановлення дСЕС та генерувати «зелений» дохід від сплати власниками домашніх СЕС податків.

Для держави пріоритетною задачею є – залишити податки від місцевих об'єктів генерації ВДЕ у доходах самої громади. Такі податки мають направляти до місцевих бюджетів ОТГ, а не в обласний центр чи до державної казни. У цьому буде “справедлива децентралізація” та стимулювання розвитку відновлюваної енергетики у територіальних громадах України.

Список використаних джерел

1. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <https://www.nerc.gov.ua>.
3. Що залишилося від "зеленої" енергетики в Україні. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/05/24/700431> (дата звернення: 03.04.2024).
4. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження КМУ № 902-Р від 1 жовтня 2014 р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : Розпорядження КМУ № 605-Р від 18 серпня 2017 р. / Кабінет Міністрів України. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
6. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 555-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
 7. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-proekt-konceptsiyi-zelenogo-energetichnogo-perehodu-ukrayini-do-2050-roku>.
 8. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності). URL: <https://saee.gov.ua/uk/activity/vidnovlyuvana-enerhetyka> (дата звернення: 07.04.2024).
 9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1803-р "Про затвердження Національного плану дій з енергоефективності на період до 2030 року". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1803-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
 10. Артюх О.В., Полтавцев К.В., СОНЯЧНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ У СИСТЕМІ ВІТЧИЗНЯНОГО ОПОДАТКУВАННЯ. *Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету* №3-4 (304-305), 2023, С.32-38. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-3-4-304-305-32-38>.
 11. Скільки податків до місцевих бюджетів платять власники домашніх і промислових СЕС в Україні. Практичний приклад. URL: <https://energytransition.in.ua/skil-ky-podatkiv-do-mistsevykh-biudzhativ-platiat-vlasnyku-domashnikh-i-promyslovykh-ses-v-ukraini-praktychnyy-pryklad> (дата звернення: 22.04.2024).
 12. Шведсько-український Проект «Підтримка децентралізації в Україні», SALAR International. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.ua/en/news/16105> (дата звернення: 18.04.2024).
 13. Податковий кодекс України. Редакція від 01.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.04.2024).

Перелік використаних позначень та скорочень

ВДЕ – відновлювані джерела енергії	ЄСВ – єдиний соціальний внесок
СЕС – сонячні електростанції	ПДФО – податок з доходів фізичних осіб
дСЕС – домашні сонячні електростанції	ОТГ – об'єднані територіальні громади
ВЕС – вітрові електростанції	ПЕС – припливні електростанції
ГЕС – гідроелектростанції	ГеоТЕС – геотермальні електростанції
ГАЕС – гідроакумулювальні електростанції	